

Policy för trappklättring och bärhjälp 2016

Policy för trappklättring och bärhjälp 2016

Gällande förflyttning av resenärer i trappor vilka i första hand utförs i formen *Trappklättring* med trappklättringsmaskin och i vissa fall *Bärhjälp* kopplade till resor i den särskilda kollektivtrafiken inom trafikslagen färdtjänstresor och sjukresor.

Förord

SVENSK KOLLEKTIVTRAFIK har genom MERIT, medlemmarnas nätverk för färdtjänst- och sjukresor, funnit ett behov att ta fram en policy med riktlinjer för persontransporter i trappor. Den avser alla resor som är planerade förväg¹ med koppling mot resor som sker inom trafikslagen färdtjänst- och sjukresor².

Det finns inget lagkrav att transporter i trappor ska utföras som en del av färdtjänst- eller sjukresesystemen. Bedömningen om transportererna ingår i färdtjänsten eller inte bedöms olika genom riktlinjer och regelverk hos olika huvudmän för trafiken men sådana transporter i trappor är mycket vanligt förekommande.

Ett antal olika bedömningar finns idag för att transportera personer upp- och nedför trappor. En del huvudmän tillåter bara trappklättring med maskinell hjälp och andra huvudmän tillåter fortfarande att personer bärs när de sitter i rullstol. Den stora skillnaden i tillämpning och inbyggda säkerhetsrisker har gjort det viktigt att skapa en nationell policy för att ge beslutsstöd till huvudmän och utförare. Att bära personer i en rullstol är mycket riskfyllt och inte i enlighet med säker arbetsmiljö. Ett tydligt mål är att detta ska upphöra helt till förmån för säkrare resor och en bättre och säkrare arbetsmiljö.

Policy och riktlinjer har framtagits av en arbetsgrupp bestående av representanter för Svensk Kollektivtrafik medlemmar:

Kenneth Svärd, SLL, Kerstin Lindgren, Skånetrafiken, Karolin Metso, Västtrafik, Bo Käll, Västtrafik, Camilla Jönsson, Malmö stad, Tony Holgersson, Malmö stad, Elisabeth Olander, Göteborgs stad samt Thomas Karlsson, Göteborgs stad.

¹ Alla färdtjänst- och sjukresor är att anse som i förväg planerade resor – endast ambulansresor är undantagna.

² Trappklättring och bärhjälp är tjänster/funktioner som inte ingår som bastjänst för trafikslagen enligt lag. Funktionen är tjänster som utförs i enlighet med lokala regelverk/riktlinjer och efter lokala förutsättningar.

Bakgrund

Trots att det under många år funnits krav i Plan- och bygglagen (2010:900) om hissar i fastigheter (exempelvis i hus med fler än tre våningar) och att samhällets tillgänglighets- och bostadsanpassningar utökats, är det inte ovanligt att resenärer inom trafikslagen färdtjänst- och sjukresor måste transporteras i trappor. Transporterna sker oftast genom trafikutövarens försorg.

Problemen med avsaknad av hiss i t ex. äldre fastigheter, hissar som i storlek inte klarar en rullstol eller vissa hjälpmedel samt bristen på anpassade bostäder ökar i takt med att äldre i samhället blir fler. Bostadssituationen i landet påverkar i hög grad genom att bytes- möjligheter till bättre anpassade bostäder är begränsade.

Resenärer inom färdtjänst- och sjukresor bor därför ofta kvar i olämpliga bostäder för resan trots en funktionsnedsättning. Nedsättningen kan vara varaktig i färdtjänst eller temporär vid vissa sjukresor och av en art som inte medger resenären att gå i trappor.

Transporter i trappa är säkerhetspåverkande för både den rullstolsburne resenären som utföraren, oftast färdtjänstbilens förare med assistenter. I synnerhet om de sker på olämpligt sätt. Risken för skador är stor vid bärandet av rullstolar i trappa eftersom en rullstol inte är byggd för att vara bärbar. Säkerhetsåtgärder, utrustning samt utbildning måste då tillföras.

För att driva processen mot säkra resor oaktat var i landet resenären bor har beslutats om att ena utförarsidan om en policy som driver mot säkerhet, funktion och likabehandling. Den lokala processen i kommunen/landstinget/regionen kan då ta stöd av policy och riktlinjer för att utarbeta egna lokala riktlinjer och mål. Målsättningen är att samtliga huvudmän ska upphöra med att bära rullstolar i trappa, förstärka utbildningen och använda säkra metoder.

Med begreppet *Trappklättring* avses här helheten i de transporter och därtill direkt kopplade arbetsprocesser som sker; hantering av maskinen trappklättrare i fästen och laddning, kommunikation mellan resenär och trappklättrarens förare, säkrande av resenären vid början och slut av trappklättring vilka alla sker vid transporter av rullstolsburna personer i trappor. Vad som beskrivs om trappklättring är i huvudsak lika för *Bärhjälp* om inte annat är särskilt är beskrivet.

Policyns grunder och rutiner

Utbildning för alla - ett grundkrav

Vid transport av resenär (patient) i trappa ska utförare genomgått anpassad utbildning med godkänt slutprov:

- Utbildningen ska innehålla säkerhetsrutiner för hantering av resenär/patient i trappa.
- Utbildningen ska innehålla kunskaper och rutiner för lyft- och bärteknik.
- Utbildningen ska innehålla kunskap om aktuellt maskinellt hjälpmedel.
- Utbildningen ska innehålla rutiner hur trygghet för resenär/patient skapas och bibehålls.
- Utförare, förare och assistenter, ska ha genomfört ett godkänt slutprov innehållande praktiskt prov i användning av maskinen.

Trappklättring

Vid trappklättring ska elektriska trappklättrare som uppfyller följande krav användas:

- Trappklättrare ska uppfylla EU:s krav på medicintekniska produkter 2007/47/EG³ (ett bör-krav är även att maskiner uppfyller maskindirektivet 2006/42/EG⁴ men detta uppfylls ännu inte av alla maskiner).
- Trappklättrare ska vara certifierad enligt ISO 7176:23⁵.
- Trappklättrare ska genomgå en årlig funktions och säkerhetskontroll.

Trappstol/transportstol

Vid trappklättring med elektrisk trappstol ska maskinen klara de tyngre vikter som avses vid transporten:

- Trappstol/transportstol ännu nya på marknaden, avsedda för tunga transporter i trappa.
- Trappstolens användning och säkerhetsrutiner överensstämmer i stort med trappklättring.
- Minst CE-märkning gäller intill annan certifiering finns framtagna och produktanpassad.

³ EU:s Direktiv för Medicintekniska produkter 2007/47/EG "Medicintekniska direktivet"

⁴ EU:s Direktiv för Maskiner 2006/42/EG "Maskindirektivet"

⁵ ISO krav på trappklättrare som hanteras av förare/assistent

Bärhjälp – att bära i trappa

Bärhjälp ska endast utföras som undantag i enlighet med riktlinjerna:

- Särskild bärstol ska användas om trappklättrare inte används.
- Bår kan förekomma i vissa fall efter resenärens/patientens särskilda behov vid resa.
- Bärstol eller bår ska klara resenärens vikt.
- Produkten (bärstol eller bår) vid bärande bör uppfylla krav som Medicintekniskt hjälpmedel.
- Bälten enligt tillverkarens anvisningar ska användas för att säkra resenär/patient.
- Halkfria och stabila skor ska användas vid bärande.
- Tillräckligt antal bärare och avlösare ska finnas på plats för att säkra arbetsmiljö.

Denna policy - avsiktsförklaring fastslår:

- Att bära i rullstol är inte tillåtet.
- Alla, såväl förare som assistenter, som arbetar med transporter i trappa ska vara särskilt utbildade och godkända före uppdragets utförande.
- *Trappklättrare* alternativt elektrisk *Trappstol* ska i första hand användas vid transporter av rullstolsburna i trappor.
- Trappklättrare ska uppfylla krav i EU:s Medicintekniska direktiv 2007/47/EG, ISO 7176:23
- Om behov att bära en person i trappa finns så ska det ske undantagsvis, med rätt utrustning *Bärstol* eller *Bår* och endast då ett särskilt behov finns, som att vikten överstiger trappklättrarens lastvikt. Säkrande bälten för resenären ska alltid användas.
- All utrustning som används vid transporter i trappor ska löpande funktions- och säkerhetskontrolleras så att olyckor härledda till tekniska brister inte uppkommer.
- Planering inför och utförande av uppdrag i trappor ska ske med säkerheten för berörda personer som en grundläggande princip; dels för resenär, dels för utförande personal.

Riktlinjer för Trappklättring eller Bärhjälp

Till detta policydokument finns Riktlinjer som mer i detalj beskriver utförande och funktion. I riktlinjedokumentet finns viss bakgrund, definitioner, regler, rekommendationer samt juridiska kommentarer om Trappklättring och Bärhjälp.

Säkerhet

Detta riktlinjedokument bygger i sin helhet på resenärens, föraren av specialfordonets och trappklättrarförarens alternativt assistents säkerhet respektive arbetsmiljö. Att bära i trappa utan rätt utrustning, utbildning och förutsättningar innebär stora risker som kan leda till dödsolyckor för såväl resenär som förare. Målsättningen är att användandet av riktlinjerna ska leda till en säkrare situation för rullstolsburna i Sverige som behöver förflyttas i trappa. Riktlinjerna förväntas driva i riktning mot fler utbildningstimmar och bättre utbildning samt bättre utrustning och ett minimerande av situationer där resenär behöver bäras i trappa.

Rullstolar

På marknaden finns idag minst 800 olika rullstolsmodeller, ibland särskilt brukaranpassade, vilket innebär att det aldrig kan garanteras att samtliga rullstolar kan användas i de godkända och tillgängliga trappklättringsmaskiner som huvudmannen har att erbjuda. Som exempel är rullstolens hjulbredd och ryggstöd faktorer som påverkar möjligheten att använda rullstolen i trappklättrare. Detta innebär ofta att exempelvis dagens aktivrullstolar/sportrullstolar inte är lämpliga att använda i trappklättrare inte heller situationer med starkt lutande ryggstöd.

Det är önskvärt att en god dialog upprättas mellan huvudmannen, olika hjälpmedelscentraler och arbetsterapeuter som förskriver hjälpmedel, så att lämpliga rullstolar förskrivs.

Vid transporter från vård och behandling förekommer ofta att patienter behöver transporteras hem sittande i rullstol. Därför behövs som regel en transportrullstol i fordonet (jmf dokument Specialfordon 2014). En sådan rullstol ska alltid vara utformad så den passar i trappklättraren, därtill måste den klara kraven som säte i fordon jämför krav i ISO 7176-19. Då kan rullstolen också användas som reservlösning i de fall resenärens rullstol inte passar i trappklättraren.

Det är viktigt betona att vid samtliga resor som sker med resenär sittande i rullstol i fordon så ska rullstolen uppfylla hållfasthetskraven enligt ISO 7176-19. Därmed ett krav som också gäller transportrullstolen⁶ i fordonet.

⁶ Förskrivna hjälpmedel ska uppfylla kravet på hållfasthet enligt ISO 7176-19 och läkemedelsverkets föreskrifter.

Krav på utbildning

Att utföra uppdrag med trappklättrare kräver särskild kunskap, lämplighet och ansvar av föraren. Med träning och uppbyggd vana kommer rutin på olika trappor och rullstolsmodeller. Det är därför viktigt att trappklättring sker med viss kontinuitet i arbetet eller genom enskild övning med trappklättraren så att erfarenhet och vana bibehålls.

Skälet till detta är att; på samma sätt som en ovan bilförare kör bil sämre så utför en ovan trappklättrarförare uppdraget sämre vilket innebär en ökad säkerhetsrisk. Huvudmannen bör efter lokala förhållanden reglera behov av repetitiva utbildningar.

Grundläggande är dock att alla trappklättrarförare genomgått en grundutbildning och blivit godkänd vid ett slutprov. Det är viktigt att uppnå en likvärdig kunskapsnivå hos förarna.

Funktion och krav på utbildning och provform kan i sin utförandeform liknas vid en körkortsutbildning för bil, med därefter följande uppkörning.

I de fall det sker bärande i trappa med bärstol eller bår, så finns tillkommande risker; dels för förare, dels assistenter som utför bärhjälp. Kunskaper om lyft- och bärteknik måste skapas genom utbildning. Kunskaper om säkerhets och hanteringsrutiner måste skapas. Att hantera en bärstol eller en bår i trappa kräver kunskaper om fasthållning av resenär, rutiner för hantering vid bärande och hjälpmedlens funktion. Olika bärstolsfabrikat och bårfabrikat kan ha tekniska och säkerhetsmässiga lösningar som skiljer.

Utförande förare och assistenter måste kunna bedöma funktion, eventuella skador och säkerhet på använda hjälpmedel.

Trappklättrare som maskin

En Trappklättrare är en form av hjälpmedel. Därför är det en produkt som ska uppfylla krav enligt det Medicinsktekniska direktivet.⁷ Det finns också en ISO-standard 7176-28 som reglerar säkerhet och funktion. Däremot saknas juridiska krav på att årliga kontroller ska genomföras, vilket exempelvis personhissar har. Det bör därför utvecklas och stadfästas rutiner för kontroll och inspektion som minst uppfyller tillverkarens krav. Svensk Kollektivtrafik föreslår tillsvidare att varje huvudman avgör vem som har behörighet och kompetens att utföra kontrollen. Ur säkerhets och neutral synpunkt bör kontrollparten vara fristående från utförande trafikföretag – jfr bilprovningssystemet.

⁷ RÅDETS DIREKTIV 93/42/EEG av den 14 juni 1993 om medicintekniska produkter, nu 2007/47/EEG.

Komfortbälte/fasthållningsbälte

Resenär som transporteras i hjälpmedel ska alltid använda komfortbälte/fasthållningsbälte. Det finns en risk att person i en rullstol, på en bår eller annat hjälpmedel under transport till och från trappan kan falla ur till exempel rullstolen. Därför ska skyddsanordningar användas.

Genom ett enkelt komfortbälte applicerat runt resenären, rullstolens ryggstöd och även trappklättrarens ram elimineras risker som kan leda till allvarliga olyckor. Fasthållningsbälte ska alltid användas under trappklättring enligt denna policy med riktlinjer.

Vid bärande i bärstol ska bälten enligt tillverkarens anvisningar för konstruktionen användas. På en bärstol används normalt två bälten.

På en bår används särskilt fyrpunktsbälte för bår samt fasthållningsbälte för benen (s.k. ben- eller lårbälte). I fordon ska resenär på bår transporteras med huvudet riktat mot bilens front det så att fyrpunktsbältet ska kunna fånga resenären på båren vid inbromsning eller kollision.

Försäkring och ansvar

Huvudmannen måste i sina trafikavtal tillse att det är tydligt reglerat vem som äger ansvar för ansvarsförsäkring, underhåll och service av trappklättraren samt utförande av och kontroller av att resan sker på ett korrekt och säkert sätt.

Lämpligt är att leverantören har en Beställningscentralförsäkring som innefattar ansvar för transporter vid och i samband med resan. Bilens trafikförsäkring kan bedömas inte vara tillämplig vid trappklättring. För att eliminera risk för sådan bedömning vid olycka bör tecknas en helt täckande ansvarsförsäkring.

Bära - bärstol eller bår

När resenär ska bäras måste förutsättningarna tydliggöras. Personal som bär ska ha kunskap i bär- och lyftteknik. Det ska vara tydligt i anställningsförhållandet att tunga lyft kan förekomma. Lämplig utrustning, såsom ergonomiskt utformad särskild transport- och bärstol eller bår ska användas. Det ska också finnas tillräckligt antal utbildade personer som utför ett bäruppdrag så att det säkerställs att arbetsmiljö- och säkerhetskrav uppfylls.

Sammantaget ska bärande i såväl transport- och bärstol som bår normalt vara ett undantag i den dagliga verksamheten och användas då maskinella hjälpmedel inte kan användas.

Hos den huvudman som har ett litet antal transportuppdrag i trappor så kan ett bärande i vissa fall vara en säker och planerad lösning som kan bedömas bäst. Ovana vid maskinell trappklättring kan vara ett skäl till att istället använda en bärstol. Det kan förekomma på mindre orter/kommuner där transporter är så ovanligt att det innebär liten risk för överbelastning av personal som bär. Det är

en grannlaga uppgift för huvudmannen att bedöma behovet och i inget fall ska en ekonomisk orsak vara grunden till beslut att inte använda Trappklättrare.

I vissa undantagsfall kan även hos större huvudmän uppkomma behov att bära personer i trappa. Bärande i trappa ska då endast ske i fall där en trappklättringsmaskin inte kan användas, exempelvis när lastvikten inte klaras eller trappans utformning gör att maskinell trappklättring inte kan utföras.

Trappklättrare har begränsningar. Lastvikten som sammanräknat avser vikten av resenär och rullstol är begränsad på trappklättrare. Den vikt trappklättrare klarar varierar både från fabrikat och av dess årsmodell. Det är som beskrivet ett faktum att alla rullstolar inte passar i trappklättraren.

Det förekommer också trappor som inte är lämpliga att köra trappklättrare i som exempel vissa svängda trappor, trappor i äldre hus, trappor av olämpligt och ojämnt material, trappor med dåligt utrymme eller trappor utomhus.

Sammantaget gör detta att det kan förekomma behov av andra lösningar, som att bära resenären i trappa. Det ingår i verksamhetens art. Allt bärande med tyngre vikter är i alla planerade och normala sammanhang olämpligt ur ett arbetsmiljöperspektiv och ska beaktas vid planeringen.

Att bära i rullstol ska inte förekomma. Det är mycket riskfyllt för både utförare och resenär.

En rullstol är inte avsedd att bäras i trappa. Det finns risk för haverier ur ett hållfasthetsperspektiv som innebär stora risker för inblandade.

Allt bärande ska vara en tydlig planerad undantagssituation

Om bärande sker i trappa ska det utföras med rätt utrustning; godkänd särskilt anpassad bärstol eller bår och med rätt utbildade och tillräckligt antal av bärande personer.

När ska trappklättrare användas?

Trappklättrare ska användas vid all förflyttning där antalet steg i trappa överstiger mer än ett (1). Anledningen till att ett trappsteg kan accepteras är till exempel en förflyttning uppför en sträckstenskant eller motsvarande nivåskillnad. Då är det hjulens rullningskraft som används för att dra upp rullstolen över kanten. Det är dock inget som hindrar att en trappklättrare används vid en sådan förflyttning.

Juridisk bakgrund

- Regler för arbetsmiljö finns i Arbetsmiljöverkets föreskrifter *AFS 2012:2*.
- Funktioner för trappklättrare är standardiserade enligt ISO 7176-28 och regleras i direktiv 93/42/EEG om medicintekniska produkter.
- Rullstolar att användas som säte i fordon definieras säkerhetsmässigt enligt ISO 7176-19.
- Lag (1997:736) om färdtjänst reglerar inte frågan om trappklättring men huvudmannen har en skyldighet att tillhandhålla färdtjänst av god kvalitet.
- Inte heller lag (1997:735) om riksfärdtjänst innehåller några regler om trappklättring men det kan finnas ett behov vid resa med riksfärdtjänst.
- Frågan om trappklättring är inte heller reglerad i lag (1991:419) om resekostnads-ersättning vid sjukresor.
- Hälso- och sjukvårdslagen (1982:763) bör också beaktas, se dess 6 §.
- Trappklättrare i fordon måste under färden vara väl förankrad och klara krafter motsvarande 20G. Placering och fasthållning beskrivs i Specialfordon 2014. (*TSFS reglerar regler om fasthållning*).
- Trappklättrare, bår och annan teknisk utrustning har en begräsning i möjligt lastvikt vilket måste beaktas vid utförande av uppdrag jfr ISO och tillverkarens instruktioner.
- Fordonsförare har ansvar för fordons last och säkerheten för resenärer under färd. Reglerna går att finna i Trafikförordningen (SFS 1998:1276). I trafikförordningen fastställs också förarens ansvar för bilbälten på resenär under färd.

Definitioner

Assistent:	Den person med särskild utbildning som utför framförandet av trappklättrare, alternativt som bärhjälpande person vid bår eller på annat sätt är involverad vid transporter i trappa.
Förare (av trappklättrare):	Den person som utför framförandet av trappklättrare.
Huvudman:	Se trafikhuvudman
Komfortbälte:	En bälteslösning i slinga (med metallås) påminnande om ett bälte i flygplansstol som användas att hålla fast/säkra rullstolsburen.
Komfortbälte:	Kallas också Fasthållningsbälte
Transportrullstol:	Enkel standardrullstol i färdtjänstfordon med fotstöd och standardhöjd på ryggstöd. Rullstolen ska uppfylla krav som säte i fordon enligt ISO 7176:19.
Trafikföretag:	Det företag, ofta ett taxiföretag, som utför trafiken år huvudman.
Trafikhuvudman:	Kommun eller landsting som upphandlar och ansvarar för trafik. RKM Regional kollektivtrafikmyndighet ansvarar inte över hela landet för färdtjänst.
Trafikutövare:	Taxiföretag eller bussföretag som utför resor.
Utförare:	Den som utför trafikuppgiften, ofta ett taxiåkeri med taxiförare.

SVENSKKOLLEKTIVTRAFIK

Svensk Kollektivtrafik

Hornsgatan 15, 1 tr

118 46 Stockholm

08 – 452 71 30

www.svenskkollektivtrafik.se